

Algunes inscripcions gregues en el comerç antiquari de Barcelona

Isabel Canós i Villena

Hem localitzat en el mercat d'antiguitats (en les Fires d'Antiquaris que es fan a Barcelona) set peces amb inscripció grega provinents la majoria de l'Àsia Menor i menys concretament de l'Orient: Síria, Antioquia, etc. S'inclouen en un període que va des del segle II d.C. fins al segle III i IV d.C., el suport de les quals és el següent: marbre, bronze i mosaic. Cinc d'aquestes inscripcions eren en poder d'un antiquari de Sevilla (dues inscripcions funeràries en marbre i tres segells en bronze) les altres dues eren en un antiquari de Barcelona (una de funerària i una de votiva sobre marbre). Aquests dos antiquaris estan especialitzats en arqueologia clàssica.¹

Començarem primer de tot estudiant les peces de Sevilla, per tal com el seu nombre és més abundant, per analitzar seguidament les dues esteles que, com hem assenyalat, hem pogut trobar en el mercat d'antiguitats de Barcelona.

¹ Antigüedades Félix e Hijo (Sevilla) i Antiquari Fèlix (Barcelona).

1. Estela funerària en forma de temple (Figura 1)

Estela funerària (81,4 x 37 x 5,5; camp epigràfic: 36,5 x 14) de marbre, de procedència desconeguda —segons l'antiquari— comprada en subhasta a Anglaterra com la resta d'inscripcions. Després de l'estudi i lectura de la peça podem dir que prové de Lídia, a l'Àsia Menor.² Podem datar-la, d'acord amb el seu text segons l'era de Sul·la, a l'any 202 d.C.³ Té forma de temple amb la representació d'una figura masculina togada. Lletres quadrades d'època imperial⁴ (1,5 - 2); les Ω tenen les puntes arissades cap endins i una barra que subratlla la lletra; la Ε la trobem sense la barra central. La Α amb la barra central partida; la Β de συνβιον molt poc freqüent. Nexes: ΜΗ, abreviatura de μηνος a la primera línia, i a la línia 5 ετ d'ετειμησαν. Punts rodons. En lloc d'απελλαίου hi trobem απεαλλίου. Inèdita fins ara.⁵

ΕΤΟΥΣ Σ · Π · Ζ · ΜΗ(νος) · ΑΠΕΑ-
ΛΛΙΟΥ · Γ · ΠΟΠΛΙΑΝΗ ΓΑΥ
ΚΩΝΑ ΤΟΝ ΣΥΝΒΙΟΝ ΟΜΟΙΩΣ
ΠΟΠΛΙΟΣ ΛΟΥΚΙΣ ΓΑΥΚΩΝ
5 ΜΗΝΟΦΙΛΟΣ ΤΟΝ ΕΑΥΤΩΝ
ΠΑΤΕΡΑΝ ΕΤΕΙΜΗΣΑΝ

"L'any 287 (202 d.C. de l'era de Sul·la), el dia 3 del mes d'Apelaïos, Popliana (honorà) Glikon, el seu marit, igual com Poplios, Loukis, Glicon i Menòfil honoraren el seu pare."

2. Estela funerària amb l'efígie d'un togat (Figures 2 i 3)

Estela funerària (72 x 57; camp epigràfic: 21 x 45; alçada de les lletres: 2 - 3,5) de marbre amb un baix relleu amb l'efígie d'un togat amb un rotlle a la mà. Per la paleografia tosca i poc cuidada (la inscripció es troba en molt mal estat) i el formulari podem datar-la entre els segles III i IV d.C. Les Ο són quadrades, així com la sigma que en lloc de ser en forma de mitja lluna és

² Paral·lels: SEG XXVIII, 917-925; SEG XXXII, 1213-1218; SEG XXXIV, 1204-1209 i 1221-1233; SEG XXXVIII, 1921.

³ Era de Sul·la: 85 a.C. Σ Π Ζ=287; 287-85=202 d.C. *Vid.* S. Reinach, *Traité d'épigraphie grecque*, París 1885, pàgines 473-481.

⁴ S. Reinach, *Traité ...*, cap. I, pàgines 176-231; L. H. Jeffery, *The Local scripts of archaic Greece*, Oxford 1961; M. Guarducci, *Epigrafia Greca*, v. I, Roma 1969, pàgines 380-383.

⁵ És la peça núm. 56, pàgina 60 del *Catálogo General de Félix e Hijo*.

FIGURA 1: ESTELA FUNERÀRIA EN FORMA DE TEMPLET

quadrada. Prové de subhasta i és probable que sigui també de l'Àsia Menor.⁶ Inèdita fins ara.

ΙΟΥΑΙΕ ΖΗΝ Λ(ετους) Ν
ΑΣΤΡΕ ΧΑΙΡΕ
[---]

"A Juli Asteri que va viure 13 anys, salve!"

No hem pogut llegir la tercera línia; es llegeixen algunes lletres— com ΟΥ— i per sentit comú i pel formulari habitual podria ser el nom del mes o el nom del pare en genitiu. No ho sabem.

3. Segell de bronze en forma de delta (Figura 4)

Segell de bronze —*signaculum*— (7,5 x 5) en forma de delta. Prové d'Àsia Menor. Té dues inscripcions: la primera, realitzada en la part interior del segell —que està en negatiu, encara que la transcrivim en positiu—, és la més gran (l'alçada de les lletres és de 1,5); l'altra, molt petita (0,5-0,8), es troba situada a l'ansa del segell. Aquesta darrera inscripció no està en negatiu, i hem de dir, per tant, que no formava part del segell.

La paleografia de la inscripció més gran és: A amb barra central partida; Υ en forma de V llatina; reducció i canvi de vocals Ι, Υ a causa de l'itacisme; en la inscripció menor, ΙΓΙΑ per ΥΓΙΕΙΑ ens fa pensar en una cronologia força alta: segle III o IV d.C. Segons la nostra lectura es tractaria d'un *signaculum* propietat d'algú anomenat Ἀκάκιος que duia en el seu segell una invocació profilàctica a la divinitat de la salut, Υγίεια.

Segell: ΑΚΑΚΙΟΥ
Ansa: ΙΓΙΑ

"(Propietat) d'Acaqui. A la deessa Salut."

4. Segell de bronze en forma de *planta pedis* (Figura 5)

Segell de bronze —*signaculum*— (9,5 x 3,5) en forma de *planta pedis* provinent com l'anterior d'Àsia Menor i probablement de la mateixa

⁶ Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, 3a ed., Leipzig 1915-24.

FIGURA 2: ESTELA FUNERÀRIA AMB L'EFÍGIE D'UN TOGAT

FIGURA 3: ESTELA FUNERÀRIA AMB L'EFÍGIE D'UN TOGAT (DETALL)

FIGURA 4: SEGELL DE BRONZE EN FORMA DE DELTA

FIGURA 5: SEGELL DE BRONZE EN FORMA DE *PLANTA PEDIS*

cronologia. Les lletres oscil·len entre 1-1,5 i la inscripció està en negatiu (la transcrivim en positiu). Es tracta del nom del propietari en genitiu.

ΕΥΤΥΧ-
ΗΔΟC

"(Propietat) d'Eutiques."

5. Segell de bronze en forma de mitja lluna (Figura 6)

Segell de bronze —*signaculum*— (8 x 4) en forma de mitja lluna. Les lletres oscil·len entre 1, 1-5 i 2. Prové d'Àsia Menor i la podem situar entre els segles III-IV d.C. La inscripció és màgica —un abraxas— o només és un ornament.⁷ Inèdita fins ara.

Ι C
Ο Χ C Υ Ι Ο Υ Ο Ι Χ

Ara estudiarem les peces de l'antiquari de Barcelona:

6. Estela funerària de marbre (Figura 7)

Estela funerària de marbre (32 x 37; camp epigràfic: 30 x 4) oikoforme, amb la representació del difunt estirat en un llit davant d'una taula amb menjar, provinent d'Àsia Menor.

⁷ Pel que fa a les inscripcions màgiques *vid.* R. Casal García, *Colección de glíptica del Museo Arqueológico Nacional (Serie de entalles romanos)*, vols. I i II, Madrid 1990, pàgines 66-68, esp. 1860190 i lám. a les pàgines 77, 80-82; A. Delatte-Fh. Derchain, *Les intailles magiques gréco-egyptiennes*, París 1964, pàgina 15; A. Delatte, *Études sur la magie grecque IV, Amulettes inédites des Musées d'Athènes, dans le Musée Belge*, 1914; Campbell Bonnes, *Studies in magical amulets*, Ann Arbor 1950. Sovint aquestes inscripcions màgiques es coneixen pel mot *abraxas*: *cf.* Cabrol-Leclercq, *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de Liturgie*, 15 vols., París 1908-53, pàgines 17-155, i Daremberg-Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, 5 vols., vol. I/1, pàgina 50.

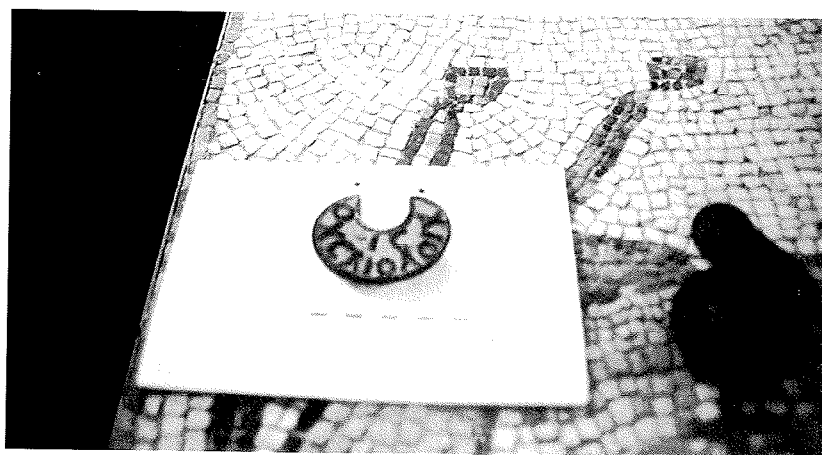

FIGURA 6: SEGELL DE BRONZE EN FORMA DE MITJA LLUNA

Podem datar-la en el segle II d.C. i fins i tot més tard per la paleografia i el tipus de monument. Inèdita fins ara.⁸

ΠΡΕΙΣΚΕ · ΕΥΨΥΧΙ

"Prisc, tingues valor (resignació)."

Πρεῖσκε, vocatiu de Πρεῖσκος, és una transcripció de l'antropònim llatí *Priscus*, que en transcriure's al grec canvia la i llarga pel diftong *ει*. *Ευψυχι*, forma que presenta reducció de EI a I pel fenomen conegut com itacisme, constitueix una consolació banal d'origen pagà adreçada al mort, que amb el cristianisme esdevingué una exhortació espiritual, gairebé un acte de fe, igual que *θαρσει, ὁ βιος ταῦτα*, etc.⁹

7. Estela votiva de marbre (Figura 8)

Estela votiva de marbre (58 x 16; camp epigràfic: 20,5 x 16) amb la representació de dos escuts en la part superior. Presenta a més un bust en baix relleu d'un home barbut, possiblement el difunt. L'alçada de les lletres oscil·la entre 1,5-2- 2,3 i 2,5. Les lletres tenen apicatures i són de tipus uncial. Es veuen encara restes de la pauta. La E és semilunar. Nexos en la línia 1: HT i la Ω és *minuta*; en la línia 2: ΚΛΑ; en la línia 3: ΞΑ¹⁰ (amb la α *minuta*) i en la 4: NH. Prové d'Àsia Menor i probablement és del segle III d.C. o més tardana. Inèdita fins ara.¹¹

ΔΙΙ ΑΝΙΚΗΤΩ
ΚΛΑΥΔΙΑ ΚΛΑ
ΥΔΙΟΥ ΕΥΞΑ
ΜΕΝΗ ΑΝΕ
5 ΘΗΚΕΝ

⁸ *Sylloge*, Πρεῖσκος 867, 833, 852; R. Cagnat, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*. Paris 1901-27 (2a. ed. Chicago 1975), vols. I i II Πρεῖσκος 27, 451, 810, 1260, 1353, vol. IV 628, 653, 1457, 1640, i *ευψυχε* 23, 207, 291, 345, 348, 354 (totes són de Roma).

⁹ C. Lefevre, *Récueil des inscriptions grecques chrétiennes d'Égypte*, El Caire 1907, Introduction, V.- Formules liturgiques et acclamations, pàgina XXX: *Θαρσει, ευψυχει, ουδεις αθαναιος*; M. Guarducci, *Epigrafia Greca III*, Roma 1974, pàgina 153, nota 4.

¹⁰ Hem trobat una X semblant en un mosaic de Cesarea : M. Avi-Yonah, "La mosaïque juive dans ses relations avec la mosaïque classique", *La mosaïque gréco-romaine*, Paris 29 août-3 septembre 1963, pàgines 325-341, fig. 1. És un mosaic força tardà.

¹¹ Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, 3a ed., Leipzig 1915-24: *ευξαμενη ανηκε* 216 provinient de Phanagoriae; *ανικητε σεβαστε* 880, 70.

"A Zeus Invicte, Clàudia, filla de Claudi, va fer aquest monument després d'haver fet un vot."

És curiosa l'assimilació de Zeus a Mitra¹² com sembla que es desprèn de l'epítet *ανικητος* que sovint trobem amb la divinitat Mitra i no amb Zeus.

Per acabar val a dir que hi ha també en propietat d'aquest antiquari de Barcelona una sèrie de mosaics —sis en total— alguns amb inscripció grega, d'altres amb inscripció llatina i d'altres encara en alguna llengua semítica: palmirè o nabateu. Provenen, com la resta d'inscripcions que hem estudiat, també de l'orient de l'imperi. Són molt tardans (segle V o VI d.C.) i en aquest moment els estudiem conjuntament amb el doctor J. Gómez Pallarès (especialista en mosaics, sobretot llatins) i amb el doctor J. Sanmartín (especialista en llengües semítiques antigues).

¹² CIL VI, 1 436, pàgina 82: *I(ovi) S(oli) I(nvicto) P(raesenti) D(igno) M(agno)*; 402: *Iuppiter Optimo Maximo Soli Sarapidi*; pàgina 1953 *ανικητος*: deo invicto; Pauly-Wissowa-Kroll, *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart 1894, s. v. Iuppiter: Iuppiter Dolichenus= Mitra; R. Cagnat, *Inscriptiones...* Zeus Ηλιος 1205, 1184, 1048, Μιθρας Ανικητος 78, Ηλιω Μιθρα ανικητω 80, ηλιος ανικητος 410, ηλιω ανικητω Μιθρα 542, Δι ηλιω μεγαλω Σαραπιδι 108; R. Turcan, *Les cultes orientaux dans le monde romain*, Paris 1989, pàgina 227 "Frappante reste, cependant, l'identification épigraphique du Tauroctone avec Zeus et Iuppiter..."; M. J. Vermaseren, *Mithriaca I. The Mithraeum at St. Maria Capua Vetere*, Leiden 1971, pàgines 22 i 23; Idem, *Mithriaca II. The Mithraeum at Ponza*, Leiden 1974; Idem, *Mithriaca IV. Le monument d'Ottaviano Zeno et le culte de Mithra sur le Célius*, Leiden 1978; Idem, *Studies in Hellenistic Religions*, Leiden; M. J. Vermaseren i C. C. Van Essen, *The excavations in the Mithraeum of the Church of Santa Prisca in Rome*, Leiden 1965; Vermaseren veu Mitra lligat a Pater i a Saturnus, al Sol/Cautes amb Heliodromos i Sol, Leo amb Iuppiter, etcètera.

FIGURA 7: ESTELA FUNERÀRIA DE MARBRE

FIGURA 8: ESTELA VOTIVA DE MARBRE